

© JEAN KOENE 1998

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, gekopieerd of overgenomen,
zonder de schriftelijke toestemming van de schrijver.

Het alleven of de wereldziel

Johannes Kinker (1765-1845)

‘HET ALLEVEN OF DE WERELDZIEL’,
leerdicht van Johannes Kinker

Na zijn bezoek aan Amerika in 1783/84, waar hij gesprekken had mogen voeren met George Washington en Thomas Jefferson, was de Nederlandse jurist Gysbert Karel van Hogendorp er meer dan ooit van overtuigd, dat in Europa grote veranderingen op til waren. De Franse revolutie van 1789, met zijn chaotische en bloedige taferelen, versterkte hem nog eens in die overtuiging. Het ‘ongelukkig, verzuimd en veragt gedeelte des volks in Europa’ – zo formuleerde hij het – werd zich steeds meer bewust van zijn onderdrukte positie en zou binnen afzienbare tijd zijn rechten gaan opeisen. Van Hogendorp, die niets meer vreesde dan chaos en anarchie, riep daarom de ‘regenten van Europa’ op, wettelijke hervormingen door te voeren die invloed van het volk op het landsbestuur mogelijk zouden maken. Maar, voegde hij daaraan toe:

Nieuwe wetgevers! maakt eerst de menschen voor uw hervormingen vatbaar, ondervijst de kinderen van den gemeenen man, begint met de opvoeding en gaat dan over tot het staatsbestel. Wij zien in Frankrijk, wat de kwalijk begrepen vrijheid in handen van dom en slegt volk voor rampspoeden voortbrengt (...) slaapt daarom niet, ook gij regenten van Europa, en verzet u niet tegen de naderende volksregeering, zoo als gij nu doet. Het is uw zaak mede te werken tot de opvoeding en het onderwijs des volks, gij moet hetzelfde meer deel in het bestuur geven, naar mate het, door meer verligting, bekwaamer daartoe wordt.

‘Verligting’ – zo schreven ze dat woord toen – was in de loop van de achttiende eeuw het sleutelwoord, de strijdkreet geworden van allen die naar andere, betere tijden verlangden. Gedurende tientallen jaren waren verlichte ideeën het geestelijk eigendom gebleven van de intellectuele elite, maar nu, in het zicht van de eeuwwisseling, vonden velen dat het de hoogste tijd werd, de volksmassa’s daarin te laten delen.

DE VERLICHTING

De Verlichting was een bevrijdingsbeweging, die zich verzette tegen de betutteling door Kerk en staat, twee instituties die zich tezamen beijerden om het volk dom en arm te houden en hun eigen hege- monie te handhaven. Gangmakers en woordvoerders van de Verlichtingsbeweging waren: Jean- Jacques Rousseau en Voltaire, in Frankrijk, en Immanuel Kant, in Duitsland.

Wat het begrip Verlichting precies inhield, was de achttiende-eeuwers overigens minder duidelijk, dan de historici in onze tijd, die het verschijnsel in zijn totaliteit kunnen overzien en bestuderen. Op het einde van de achttiende eeuw werd aan verschillende wijsgeren de vraag voorgelegd, wat Verlichting eigenlijk inhield. De Duitse wijsgeer Immanuel Kant beantwoordde de vraag in 1784 in zijn artikel ‘Was ist Aufklärung?’. Daarin omschreef hij ‘Verlichting’ als: ‘het uittreden uit de onmondigheid’, het zich ontdoen van ‘bevoogders’. Kant merkte daarbij op, dat men zich dat proces niet al te eenvoudig moest voorstellen. Veel mensen wilden volgens hem helemaal niet mondig worden. Ze vonden het eigenlijk wel prettig dat anderen bepaalden hoe zij moesten denken en handelen. Als het op die manier ging, hoefden zijzelf geen verantwoordelijkheid te dragen en konden zij rustig verderleven. De Verlichtingsbeweging diende daarom de mensen aan te sporen, hun ‘luiheid en lafheid’ te overwinnen en hun eigen verstand te gebruiken. ‘Onmondigheid – aldus Kant – is het onvermogen zich van zijn verstand te bedienen zonder de leiding van een ander’ (Wat is Verlichting? blz.59).

De aanvallen van de Verlichtingsfilosofen waren gericht tegen de heersende staatsvorm, in die tijd doorgaans de absolute monarchie, en tegen de geestelijke overheersing van de Kerk: in Frankrijk de Katholieke Kerk, in Duitsland de Evangelische Kerk. De aanhangers van de Verlichtingsideologie beschouwden de Kerk als het grootste obstakel, omdat die ‘de gezindheid en de denkwijze van de mensen rechtstreeks’ kon beïnvloeden. De Kerk werd gezien als een rem op de geestelijke ontwikkeling, waarom ze dan ook zwaar onder vuur kwam te liggen.

De Kerk kreeg niet alleen te doen met rechtstreekse aanvallen van buiten. Haar gezag en machtspositie werden ook aangetast van binnenuit. Met het voortschrijden van de wetenschap groeide namelijk het besef dat het geloof – en hier was dat het christelijk geloof – een weinig gefundeerde basis had. Christendom en godsgeloof werden tot gesprekstema van de dag, doordat de twijfel erover toenam, en tegelijk daarmee de onzekerheid.

IMMANUEL KANT

De Duitse filosoof Immanuel Kant (1724-1804) werd door de gezagsgetrouwe christenen beschouwd als de grote verwarringstichter. Hij verkondigde theorieën die velen ongehoord voorkwamen, doordat deze het geloof aan het wankelen brachten. Zijn kenleer en zijn ethica raakten aan de christelijke geloofs- en zedenleer. Kant behandelde de vragen: ‘Wat kan ik weten?’ en ‘Wat moet ik doen?’, en beantwoordde die op een manier die weinig strookte met de eeuwenlang gehuldigde opvattingen. In zijn boek *Kritik der reinen Vernunft*, waarin die vragen aan de orde werden gesteld, had hij geschreven dat de mens door middel van zijn verstand en waarnemingsvermogen tot velerlei vaststellingen kon komen, maar dat hij daarmee onmogelijk kon aantonen dat er een God bestond. Het geloof in het bestaan van God wilde hij zeker niet aantasten; hij wilde er slechts op wijzen dat voor dat bestaan geen wetenschappelijk bewijs te leveren was.

De denkbeelden van Kant vonden geleidelijk ingang en verspreiding in Nederland, voornamelijk door toedoen van de theoloog-wijsgeer Paulus van Hemert (1756-1825) en de filosofisch ingestelde dichter Johannes Kinker (1664-1845). Kinker bereikte het grootste publiek, doordat hij het kantiaanse

gedachtegoed op een bijzonder gevarieerde en originele manier uitdroeg. Hij schreef verhandelingen, toneelstukken en gedichten, om zijn wijsgerige inzichten aan de man te brengen.

VERHANDELINGEN

De *Kritik der reinen Vernunft* verscheen in 1781. Het was een erg moeilijk boek, dat maar door een handjevol mensen kon worden gelezen en begrepen, maar dat desondanks toonaangevend werd voor de filosofische stromingen in latere tijden. Kinker was een van de weinigen in Nederland die het boek echt las. Hij las het zelfs zo vaak, dat hij het in 1799 kon samenvatten en toelichten. In dat jaar kwam hij voor de dag met *Een proeve eener opheldering van de kritiek der zuivere rede*, die aan zijn tijdgenoten goede diensten bewees. En niet alleen zijn Nederlandse tijdgenoten. Een zekere J.L. le Fèvre vertaalde het werk in het Frans en gaf het uit onder de titel: *Essai d'une exposition succincte (=beknopte) de la critique de la Raison pure par mr. J. Kinker*, zodat ook de Parijse filosofiestudenten er hun voordeel mee konden doen.

Kinker, die geneeskunde en rechten had gestudeerd, ontpopte zich in latere jaren steeds meer als een invloedrijk filosoof, die zelfs op de jonge Thorbecke indruk wist te maken. In 1823 publiceerde Kinker een verhandeling, die het lezerspubliek werd aangeboden met het breedvoerige opschrift: *Brieven over het Natuurregt aan P. van Hemert, naar aanleiding van Mr. Bilderdijs Ontwikkeling van het Natuurregt en de daarbij gevoegde Zielkundige Verhandelingen*. Thorbecke reageerde in 1825 op dat werk met: *Bedenkingen aangaande het regt en den Staat, naar aanleiding van Kinkers brieven over het natuurregt*.

'BRIEVEN AAN SOPHIE'

Niet iedereen in Nederland verwelkomde de ideeën van Immanuel Kant. In orthodoxe kringen vond de Duitse wijsgeer geen genade. Een van de eerste die bezwaren tegen zijn wijsbegeerte inbrachten, was de Zwolse burgemeester Rhijnvis Feith (1753-1824), gloedvol christen, patriot en dichter. Hij stond afwijzend tegenover de kritische wijsbegeerte van Kant, waarvan naar zijn oordeel de beginselen 'zich volstrekt met het Christendom, zooals het ons door Jesus Christus en de Apostelen is medegedeeld, niet verdragen' (citaat bij Kalff). Kant mocht dan geloven 'in een toekomstig leven en het bestaan van God', dat nam niet weg dat hij onaanvaardbare stellingen poneerde over de zedenleer. Voor Feith gold de christelijk geloofsopvatting, dat God door middel van het bijbelwoord zich rechtstreeks tot de mens had gericht, om hem eens en voor altijd duidelijk te maken, wat goed was en wat verkeerd. En nu kwam daar ineens iemand als Kant met de bewering aanzetten, dat de morele wetten een zuiver menselijke aangelegenheid zouden zijn. Een zedelijkheid die slechts gebaseerd was op 'pligtgevoel' steunde volgens Feith op niets anders dan op 'welberekende zelfzucht' (Kalff). In plaats van Kants 'deugd om de deugd' zag hij toch liever 'de deugd om het loon' in het hiernamaals.

In 1807 sprak Feith zijn bezwaren tegen het kantianisme uit in zijn open *Brieven aan Sophië*. Wie deze Sophie was, weten we niet. Zij was blijkbaar een oude bekende van Feith, want in 1783 droeg hij al een boek, zijn liefdesverhaal 'Julia', aan haar op. Zij had hem bij het schrijven van dat boek met raad en daad terzijdegestaan, vooral met bruikbare aanwijzingen aangaande het liefdeleven.

Volgens Feith was de goede Sophie op het verkeerde pad geraakt. Zij had een nieuwe levensbe-

schouwing aanvaard, nadat zij had kennisgemaakt met de ideeën van Immanuel Kant. Het veront-rustte Feith in hevige mate dat zij, evenals veel studenten uit die jaren, werd ‘bekoord door een nieuwe gevaarlijke wijsbegeerte’. Hij maakte zich zorgen over haar zielenheil.

De levensbeschouwing van Sophie blijkt inderdaad kantiaanse trekken te vertonen. Die levensbe-schouwing is gebaseerd op de mens en niet op een openbaringsgeloof. Sophie is er namelijk van over-tuigd geraakt dat mensen, ondanks hun enorme vermogen om kennis te vergaren, over het godsbe-staan niets met zekerheid kunnen zeggen. Over het bestaan van God en over de onsterfelijkheid van de ziel kunnen prachtige theorieën ontwikkeld worden, maar te bewijzen valt er op dat terrein niets. De grond van zijn zedelijk handelen moet de mens in zijn eigen wezen zoeken, want buiten de mens-heid is daarover geen enkele aanwijzing te vinden. Voor de gedachte dat de regels voor moreel han-delen door een bovennatuurlijk wezen aan de mensheid zouden zijn voorgeschreven, is in Sophie’s levensvisie geen plaats meer. Feith deed zijn uiterste best om haar tot andere gedachten te brengen.

‘BRIEVEN VAN SOPHIE AAN MR. R. FEITH’

Het antwoord van Sophie liet niet lang op zich wachten. Het werd niet geschreven door Sophie zelf, maar door Johannes Kinker. Toen deze voorvechter van Kant in Sophie een geestverwante meende te herkennen, voelde hij zich gedrongen het voor haar op te nemen. In 1807 publiceerde Kinker: *Brieven van Sophie aan Mr. R. Feith*. Door middel van deze gefingeerde brieven probeerde hij aan te tonen dat Feith van Kants wijsbegeerte maar bar weinig had begrepen en daarom zijn vermaningen beter voor zichzelf kon houden. Wat de uitwerking van deze brieven is geweest? De negentiende-eeuwse letter-kundige Jan te Winkel sprak er zijn twijfels over uit. Hij had de indruk dat Kinker er niet in geslaagd was, zijn tegenstanders te overtuigen. Door zijn befaamde bijtende spot en door ‘den familiaren toon’ die hij had aangeslagen, schoot hij zijn doel in dit geval voorbij, meende Te Winkel.

TONEELSTUKKEN

Succes boekte Kinker ongetwijfeld met enkele toneelstukken die hij schreef. Twee stukken moeten in dit verband worden genoemd: *Eeuwfeest bij den aanvang der negentiende eeuw, zinnebeeldige voorstelling* (1801) en *De Menschheid in ’t Lazarushuis bij den aanvang der negentiende eeuw, zinnebeeldige voorstelling. Parodie* (1801). Beide stukken zijn in dichtvorm geschreven en hebben de vorm van het oude zinnen-spel, naar middeleeuws model.

Zinnenspelen waren rond 1800 helemaal uit de tijd, maar Kinker koos desondanks voor deze antieke dramavorm, omdat die uitstekend voldeed voor het doel dat hij zich gesteld had: filosofisch gedachtengoed over het voetlicht te brengen. In het zinnenspel – denk daarbij aan een stuk als *Elc-kerlyc* – treden geen echte personen op, geen mensen van vlees en bloed. In zo’n stuk is het heel normaal, als de mensheid in haar geheel of een bepaald mensentype door één persoon op het toneel vertegenwoordigd wordt. Dat is op zichzelf al vreemd, maar nog vreemder wordt het, wanneer abstracte begrippen, zoals de ‘Schoonheid’ of de ‘Deugd’, sprekend worden opgevoerd. Dat is wel het toppunt van personificatie.

In de twee genoemde stukken van Kinker treden dezelfde personifiërende figuren op, waarvan de

Menschheid en de Rede de voornaamste zijn. Daarnaast zien we, onder andere, De Deugd, De Ondeugd, De Verbeelding en De Geschiedenis.

HET 'EEUWFEEST'

Na een nogal rumoerige en spectaculaire openingsscène komt in het *Eeuwfeest* de figuur Menschheid aan het woord. Die blijkt zich niet erg op haar gemak te voelen bij het begin van de nieuwe eeuw. De afgelopen eeuw heeft veel ontdekkingen gedaan, nieuwe gezichtspunten geopend en hoge verwachtingen gewekt. Het enige resultaat daarvan is echter dat de angst en de onzekerheid zijn toegenomen. De Verlichting, die zo veelbelovend leek, blijkt achteraf niets anders dan een dwaallicht te zijn geweest. De veranderingen die zich hebben voorgedaan, hebben de mensen niet gelukkig gemaakt, maar apathisch. Hoe zou de nieuwe tijd iets beters kunnen brengen? De hoop daarop heeft Menschheid allengs begeven.

Hoofdfiguur Menschheid, die de wanhoop nabij is, ziet plotseling allerlei personages opduiken, die haar een hart onder de riem willen steken en haar de weg willen wijzen naar een toekomstig geluk. De raadgevingen lopen sterk uiteen, zodat Menschheid zich afvraagt, aan wie ze haar vertrouwen zou kunnen schenken. Deugd en Ondeugd bieden tegen elkaar op; de priesters van de traditionele godsdiensten doen dat ook, maar hebben in feite helemaal niets te bieden. Die laatsten komen helemaal niet bij Menschheid aan bod, omdat zij de mensen al zo vaak een rad voor ogen hebben gedraaid.

Eén ding wordt tijdens al de gesprekken duidelijk: Menschheid zal het in zichzelf moeten zoeken. Ze moet vertrouwen op haar eigen kracht en haar verstand gebruiken, om de wereld te verbeteren. Ze besluit dan ook Rede te volgen en de Deugd.

Hoe de toekomst zal worden – dat is de les die we uit Kinkers toneelstuk moeten trekken – is helemaal afhankelijk van de mens zelf, en van niets of niemand anders. Het *Eeuwfeest* eindigt in optimistische stemming en met een welkomstgroet, gericht tot de nieuwe, negentiende eeuw, 'de eeuw der schoonheid en der deugd'.

'DE MENSCHHEID IN HET LAZARUSHUIS'

Johannes Kinker was niet alleen filosoof, hij was ook grootmeester in het schrijven van parodieën. Van dat spottend talent gaf hij geregeld blijk in het door hem uitgegeven weekblad *Post van den Helikon*. Door middel van lachwekkende nabootsingen hekelde hij daarin het werk van zijn dichtende tijdgenoten. Het badineren zat Kinker zo in het bloed, dat hij het zelfs niet kon laten, zijn eigen werk te parodiëren.

Korte tijd nadat het *Eeuwfeest* op de planken was gebracht, schreef hij een nieuw toneelstuk over hetzelfde onderwerp, met ongeveer dezelfde personificaties erin, maar in een wezenlijk andere toonzetting. In *De Menschheid in 't Lazarushuis* (=gekkenhuis) kregen de toeschouwers het allemaal nog eens opnieuw voorgezet, maar deze keer wel in wat rauwere taal en met een minder fraaie afloop.

Ook in deze parodie voelt Menschheid zich ongemakkelijk bij het ingaan van de nieuwe eeuw. Ze voelt zich vreselijk opgejaagd, vindt nergens een schuilplaats, zelfs niet 'op de beste kamer (=wc)'. Ook nu weer zien we Rede optreden en Menschheid haar diensten aanbieden. Maar deze keer wil Mensch-

heid zich niet tot rede laten brengen. Ze snapt niets van haar eigen tijd, maar voelt er ook niet veel voor om naar saaie uitleg en verstandige raadgevingen te luisteren. Als ze moet kiezen tussen Deugd en Ondeugd, kiest ze voor Ondeugd, omdat ze het prettig vindt haar ‘neigingen’ te volgen in plaats van deze te beteugelen. Wijntje en Trijntje zijn veel leuker dan die stijve Deugd. De Menschheid doet deze keer een keus die onverstandig genoemd moet worden en van weinig verantwoordelijkheidsbesef getuigt, maar dat verhindert haar niet om vrij en blij de nieuwe eeuw binnen te stappen, met de uitroep:

Op je gezondheid! – Kom je moet je nu niet kwellen.

In het voorwoord dat Kinker bij zijn *Lazarushuis* schreef maakt hij duidelijk, hoe hij ertoe kwam, het *Eeuwfeest* te parodiëren. Hij dacht door deze lichtvoetige bewerking en omkering meer vat te krijgen op tijdgenoten die zijn optimisme niet deelden. Zijn ‘tegenstrevers en berispers’ wilde hij tegemoetkomen door zich eens op hun standpunt te stellen.

Een andere reden om het *Eeuwfeest* te parodiëren was voor Kinker gelegen in het feit, dat deze spot-tende herhaling hem in de gelegenheid stelde om ‘duistere plaatsen uit het eerste werk te verhelleren’. Daar kwam nog bij – Kinker moest dat achteraf erkennen – dat het *Eeuwfeest* wel erg triomfantelijk eindigde. Wat hij daarin tot uiting had gebracht, berustte eigenlijk meer op ‘een vroomen wensch’ dan op de stellige overtuiging dat de mensheid zich verstandig en deugdzaam zou gaan gedragen.

HET ALLEVEN OF DE WERELDZIEL

Ondanks zijn grote eerbied voor Immanuel Kant ontwikkelde Kinker een eigen levensfilosofie die op een essentieel punt afweek van die van zijn leermeester. In het uitvoerig leerdicht *Het Allevan of de Wereldziel* (1812) heeft hij die levensfilosofie vastgelegd.

Het verschil tussen Kant en Kinker heeft betrekking op het godsbeeld. Kant mocht dan van oordeel zijn dat voor het bestaan van God geen rationeel bewijs te leveren was, die ongewisheid verhinderde hem niet stellig in God te geloven. Naar zijn overtuiging bestond er wel degelijk een transcendent goddelijk wezen: eeuwig, onveranderlijk en los van de wereld. Zijn visie bleef dualistisch: God en wereld vormden voor hem geen éénheid, maar een tweehed.

De levensbeschouwing van Kinker die in het *Allevan* wordt beschreven, is monistisch en pantheïstisch. God en wereld vormen daarin een eenheid, die het hele heelal omvat: de Natuur. Die Natuur is eeuwig en tweezijdig. Kinker vergelijkt de natuur met een bol die uit twee halfronden bestaat: een onzichtbaar ‘denkend halfrond’, God, en ‘zijn zichtbare wederhelft, de stof’.

*Daar is geen geest of stof, maar stof en denkkraft beide;
Die twee zijn één.*

In het voorstellingsvermogen van de mens zijn God en Natuur gescheiden. Samen vormen ze echter het Al, waarin ze ‘onverbreekbaar’ verbonden zijn.

SPINOZA

De filosofie van Kinker roept herinneringen op aan het pantheïsme van Baruch de Spinoza (1632-1677). De leer die deze zeventiende-eeuwse wijsgeer verkondigde, was monistisch en berustte op de overtuiging dat God en de natuur een eenheid vormden. Volgens de theorie van Spinoza bestaat de natuur uit twee elementen: de *Natura naturans* (= de voortbrengende natuur) en de *Natura naturata* (= de voortgebrachte natuur). Samen vormen die twee elementen de Natuur, samen zijn zij God. Het wezen van God is Zelfstandigheid, zegt Spinoza, en dat houdt in: van niets of niemand afhankelijk en allesomvattend. Buiten God kan volgens hem niets bestaan.

De redenering van Spinoza roept de vraag op: 'Als er niets buiten God kan zijn, wat is dan de wereld?' In zijn 'Beknopte geschiedenis van de wijsbegeerte' werpt B. Delfgaauw deze vraag op, als hij in zijn weergave van Spinoza's gedachtengang bij dit punt is aangeland. 'De wereld – zo vat Delfgaauw Spinoza's mening samen – is niet identiek met God, maar de noodzakelijke uitdrukking van God (...) een uitdrukking in veelheid van de eenheid van zijn wezen'.

Volgens Spinoza is God de voortbrengende natuur en behoort voortbrengen tot zijn wezen. Als gevolg daarvan – ik citeer weer Delfgaauw – 'brengt God noodzakelijk de wereld voort'. Deze noodzakelijkheid doet echter geen afbreuk aan de vrijheid van God, want – zo geeft Delfgaauw Spinoza's redenering weer – 'Vrijheid immers ligt hierin, dat een wezen uit de noodwendigheid van de eigen natuur handelt en door zichzelf tot handelen bepaald wordt'. In die opvatting is de band die God met de wereld verbindt logisch en causaal: het is een verband van oorzaak en gevolg.

GOD IS VRIJHEID

Het causale verband van oorzaak en gevolg is naar de zienswijze van Kinker het toppunt van onvrijheid. Wie vrij is, kan bevestigen of ontkennen, iets doen of iets nalaten. Bij oorzaak en gevolg is van een dergelijke vrijheid geen sprake, en zoiets kan dus onmogelijk van toepassing zijn op God. Het wezen van God is volgens Kinker: Vrijheid. Het is het element in de natuur dat besluiten neemt op grond van redelijke overwegingen: God is het denkende deel van de Natuur.

De mens met zijn redelijke vermogens draagt de 'goddelijke vonk' in zich. Om het goddelijke in zichzelf tot zijn recht te laten komen, moet hij zijn gedrag niet laten afhangen van determinerende factoren, maar gebruik maken van zijn vrijheid om bewust persoonlijke beslissingen te nemen.

Bij het nemen van zijn beslissingen moet de mens zijn verstand gebruiken, zich laten leiden door de *Rede*, en niet uitsluitend zijn 'neigingen' volgen. De menselijke neigingen behoren ook tot de natuur, ze zijn niet verkeerd, maar ze moeten bestuurd worden door het verstand. *Rede* is immers het 'Goddelijk vermogen in de mensch', dat de mens in staat stelt, te kiezen voor moreel verantwoord gedrag. 'De deugd beoefenen' heette dat in de tijd van Kinker.

Met veel nadruk wijst Kinker erop dat deugdzaam leven niet betekent: duf en saai leven. In het toneelstuk *De Menschheid in 't Lazarushuis* wordt Ondeugd voorgesteld als een vrolijke 'vogelvanger' en de Deugd afgeschilderd als een 'ouwe totelbel'. In dat stuk ging het dan ook helemaal mis met de mens, wat te wijten was aan dat misverstand. In het *Alleven* probeert Kinker zijn lezers en toehoorders ervan te overtuigen dat deugdzaam leven iets heel anders is dan 'gevoelloos' leven, 'voor lusten en

driften dood'. Kiezen voor het ware, goede en schone is geen kwestie van 'onhartstochtelijk willen'. Integendeel, iemand die geen passies kent, kan onmogelijk beseffen wat deugdzaamheid betekent: 'wiens hart zich nooit door geestdrift voelt verheffen, wien niets verteedren, niets verrukken kan', zal nooit het verhevene van de deugd kunnen beseffen:

schooner blinkt de deugd (...) wanneer ze in 't midden van 't gewoel der driften, vrij het Godlijk hoofd verheft (en de) laagre neigingen bestuurt.

DE WET VAN DE VRIJHEID

Het is de taak van de mens, zijn eigen leven vorm te geven. Hij moet daarin zichzelf zijn, 'zich-zelf geheel'. Wie 'met zich-zelv' eenstemmig leeft – aldus Kinker – zijn leven is het leven van een God'.

Dat de mens zichzelf moet zijn, houdt niet in dat hij geen rekening hoeft te houden met zijn medemens. Mensen zijn individuen, maar tevens leden van een gemeenschap. Daarom is ook hun vrijheid aan wetten gebonden. Recht en wetten zijn door mensen uitgedacht om het maatschappelijk leven te regelen. Elke staat heeft zijn eigen recht en wetten, die gebaseerd zijn op eigen ervaring en overweging. Eigenlijk zou het 'Regt der Menschheid' een mondiale basis moeten hebben en vrucht moeten zijn van de ervaring en het denken van 'één groot verbond der Volkren, onverdeeld en één, gelijk de bol, waaruit zij eens ontstonden; dien grootschen wereldstaat'. Dan zou 't hoogste regt', het 'ideaal van regtelijke eenheid' gerealiseerd zijn.

Veel mensen zijn onvrij, hoewel vrijheid een goed is dat allen toekomt. De onderdrukten eisen de vrijheid niet op, doordat zij niet beter weten. Als het tot hen doordringt, wat hun door anderen onthouden wordt, kunnen ze wild en woest in opstand komen. Het volk 'vliegt zinneloos te wapen, ziet de vrijheid, maar kent de wet der vrijheid niet', schrijft Kinker. Uiteindelijk mislukt zo'n opstand, waarna vermoeidheid zich van het volk meester maakt en het onderhoriger wordt dan ooit.

ONSTERFELIJKHEID

Traditionele godsdiensten hebben de mensen voorgehouden dat zij een onsterfelijke ziel zouden hebben. Kinker kan daarmee instemmen, mits die onsterfelijkheid op de juiste wijze wordt opgevat: in elk geval niet als het geestelijk voortbestaan van het individu. De menselijke ziel vormt één geheel met de Goddelijke wereldziel en maakt daardoor deel uit van het eeuwige. Het individu verdwijnt, de wereldziel blijft.

*wat toch bekreunen wij ons
om 't aanzijn na de dood (...) onzinnig hopen (...) wij zijn slechts één, met haar die eeuwig leeft (...)
Haar alomvattend (...) zelfbestaan (...) kan worden noch vergaan (...)*

Kinker heeft zich zijn hele leven lang uitgesloofd om zijn filosofische gedachten aan anderen over te dragen. Zijn tijdgenoten getuigen over hem dat hij een intelligent en invloedrijk man was. In onze tijd groeit het besef dat Kinker meer aandacht verdient, met name ook vanwege zijn wijsgerige opvattingen.